

Resumé

Disertační práce *Imago gratiosa – Korunované Madony ve střední Evropě v době baroka* představuje původní výsledky výzkumu, primárně zaměřeného na fond *Madonne Coronate* uloženého v *Archivio Capitulo di San Pietro* ve Vatikánské knihovně, uskutečněného v rámci řešení grantového projektu Univerzity Karlovy č. 356911 *Korunování milostných mariánských obrazů ve střední Evropě v 17. a 18. století*.

Obraz se stává milostným (*imago gratiosa*) nebo také zázračným (*imago miraculosa*) projevuje-li *Boží milosti* různého charakteru (záchrana života při neštěstí, zázračná uzdravení početí apod.). Nejvyšším výrazem úcty a zbožnosti k mariánskému milostnému či zázračnému obrazu nebo soše je jejich korunování.

Teologický základ tohoto liturgického obřadu vychází z Mariiny nebeské korunovace, která následuje po jejím nanebevzetí.

Na zemi byla Panna Maria korunována napodobeninami korun světských panovníků a její korunovaný obraz usazován na královský trůn, oltář, zhotovený většinou k této slavnostní příležitosti *k větší cti a slávě*. Vždy se jednalo o skvostná umělecká díla zlatníků a stříbrníků, o jejichž podobě, pokud se nezachovala do dnešních časů, se dovídáme z četných rukopisů, tisků a rytin speciálně vydaných u příležitosti korunovace.

Charakter korunovací se v průběhu staletí postupně vyvíjel od soukromé zbožnosti, přes diecézní korunovace až po institucionalizaci korunovačního kultu, ke které dochází v době baroka, kdy byla na návrh hraběte Alessandra Sforzy Pallaviciniho z Piacenzy, správou korunovací pověřena kapitula sv. Petra v Římě, která zlaté korunky přiznávala a udílela.

Prvním mariánským zázračným obrazem Panny Marie s dítětem, který byl na návrh donátora hraběte Alessandra Sforzy Pallaviciniho korunován svatopetrskou kapitulou zlatou korunou, byla roku 1631 *Madonna della Febbre* ze sakristie basiliky sv. Petra v Římě.

S cílem zajistit pokračování této zbožné tradice i po své smrti odkázal hrabě vatikánské kapitule dne 3. července 1636 velkorysý finanční obnos, ze kterého byly hrazeny zlaté korunky nejprve pro slavné zázračné mariánské obrazy v Římě a později i v celém světě. Svatopetrská kapitula stanovila pro korunovace jasně formulované podmínky a následně vydala korunovační řád. První obřad, dle těchto předpisů, se konal dne 31. srpna 1637 a této cti se dostalo Madoně ze slavného Michelangelova sousoší *Piety* z basiliky sv. Petra v Římě.

Přesné záznamy o papežských korunovacích mariánských zázračných obrazů z let 1631–1931 obsahující žádosti, korespondenci, účty za korunky, relace o průběhu korunovací včetně vyobrazení korunovaných obrazů, záznamy o udělení koncese svatopetrskou kapitulou a dokumenty ozřejmující založení nadace hraběte Sforzy, včetně pečlivého účetnictví této nadace, jsou vedeny v rukopisech dnes obsahujících celkem 36 svazků fondu *Madonne Coronate* uložených v *Archivio Capitolo di San Pietro* ve Vatikánské knihovně.

Dokumenty z let 1932 – 1981 jsou uloženy v *Archivio Capitolarem*, fond *Madonne Incoronate*. Souhrnně tyto fondy představují tří set padesátiletou historii a vývoj korunovačních obřadů mezi lety 1631–1981, během kterých bylo koncesováno svatopetrskou kapitulou celkem 1300 korunovací po celém světě.

Na základě výzkumu fondu *Madonne Coronate* lze konstatovat, že počet ročních korunovací byl ovlivněn politickými a kulturně-historickými událostmi, jako například Velkou francouzskou revolucí (1789–1799), kdy byla korunována pouze jedna, výjimečně dvě Madony ročně. V roce 1800 dobývá Napoleon Bonaparte v čele francouzské armády Řím. Dochází k plenění Říma a vývozu vzácných památek a uměleckých děl do Paříže. V tomto období bohužel přichází i řada korunovaných římských Madon o své původní zlaté korunky. Rekordním rokem je rok 1904, kdy se uskutečnilo celkem třicet jedna korunovací.

První korunovanou Madonou mimo Řím byla v roce 1652 (14. dubna) *Madona od jezer v Avigliane* (Torino). Tento milostný obraz byl dvakrát

„rekorunován“ a to 30. dubna 1752 a 22. srpna 1852. Druhým městem Itálie, co se počtu korunovací týče, je Neapol, kde se uskutečnilo celkem dvacet osm korunovací milostných obrazů, z toho deset v 18. století.

Celé 17. století bylo vyhrazeno pouze pro korunovace na území Itálie. První korunovace za hranicemi Itálie se udála až v 18. století a to v Dalmácii dne 21. března 1715, kdy byla korunována *Panna Maria z hory Tersatto*. Následovala první korunovace ve střední Evropě – *Panna Maria Czestochovská*, Královna Polska (8. září 1717) a další korunovace milostných obrazů nejen z celé Evropy, ale i ostatních kontinentů.

Mimo Evropu byla první korunovanou Madonou *Panna Maria z Guadalupe* v Mexiku, jejíž obraz, jak řekl v roce 1945 papež Pius XII.: „*není namalován štětcem z tohoto světa*“. Svatý obraz *Panny Marie Guadalupské* byl korunován kapitulou Sv. Petra 1. října 1740. V roce 1910 byl tento obraz nazván *Patronkou Latinské Ameriky* a rekorunován Piem X.

Do třetice byl obraz *Panny Marie Guadalupské* korunován v roce 1946 Piem XII.

Mimo Itálii zcela převládají během 18. století korunovace v Polsku (celkem dvacet sedm), následují České země s třemi uskutečněnými korunovacemi (*Svatá Hora*, *Svatý Kopeček u Olomouce* a *Madona od sv. Tomáše v Brně*) a již zmíněné *Panna Maria z hory Tersatto* v Dalmácii a *Panna Maria Guadalupská* z Mexika.

V 19. století se uskutečnilo nejvíce korunovací ve Francii (celkem šestnáct), která se pomalu vzpamatovávala z Velké francouzské revoluce. Mimo Francii se také například uskutečnila významná korunovace *Černé Madony Monserratské* ve Španělsku dne 11. září 1881 a první korunovace na exotických Kanárských ostrovech – *Černé Madony z Candelarie* na ostrově Tenerife dne 14. července 1889.

Ve dvacátém století jsou korunovace milostných mariánských obrazů spjaty zejména se Svatým otcem Janem Pavlem II., který během svého pontifikátu osobně korunoval několik desítek mariánských obrazů v celé Evropě a svou autoritou schválil nový korunovační řád obrazů Blahoslavené Panny Marie

„*Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*“, který v roce 1981 nahradil původní korunovační řád ze 17. století.

Předkládaná disertační práce pojednává téma korunovaných obrazů a soch, vymezené geografickým území střední barokní Evropy zahrnující země Habsburské monarchie a Polsko-litevského společenství, na základě odlišné koncepce a metodologie, ze zcela nového – ikonografického hlediska a poprvé přináší odpověď na otázku, jaký ikonografický typ a forma mariánského obrazu se staly nejčastěji korunovaným obrazem barokní střední Evropy, pojednanou v kontextu širších kulturně historických souvislostí.

Zlatou korunkou byly svatopetrskou kapitulou, díky odkazu hraběte Sforzy, ozdobeny v průběhu staletí různé formy uměleckých děl (fresky, deskové obrazy, sochy, reliéfy, mozaiky), bez ohledu na to z jakého byly zhotoveny materiálu. Mezi korunovanými obrazy a sochami se nachází jedno z největších uměleckých děl všech dob – *Michelangelova Pieta*, nádherná mozaika *Madonny ze San Prassede*, nejslavnější a nekopírovanější mariánská ikona *Panny Marie Sněžné ze Santa Maria Maggiore*, ale také fresky a deskové malby, jejichž umělecká hodnota je přinejmenším sporná.

Korunované obrazy a sochy nám tak potvrzují, že umělecká hodnota díla nebyla a není kritériem pro korunovaci, ale věhlas obrazu, starobylost úcty a uctívání obrazu věřícími jako milostného či zázračného.

Zatímco v Itálii je častou formou korunovaného obrazu freska či mozaika, ve střední barokní Evropě se tyto formy nevyskytují ani v jediném případě.

Nejčastěji korunovanými obrazy v Římě, ale jak se později ukázalo i v celém světě, byly mariánské ikony legendicky připisované sv. Lukášovi, ikonografického typu *Hodégétrie* (Vůdkyně na cestách), a to v četných variacích a kopiích. Obecně tak lze říci, že ikona původně určená pro soukromou zbožnost na Východě se stala díky transferu a četným variantám, které již vznikaly na Západě, také předmětem kultu a nejuctívanějším obrazem Západu.

V legendách, které jsou s těmito milostnými korunovanými obrazy spojeny, převažuje výše zmíněný nerukotvorný původ (acheriotop), často spojovaný s protitureckým, protikozáckým, protireformačním či protimorovým motivem.

Hodégétrie se stala rovněž charakteristickým korunovaným obrazem na geografickém území barokní střední Evropy, kde bylo mezi lety 1717–1786 ozdobeno zlatou korunkou patnáct obrazů tohoto ikonografického typu z celkového počtu třiceti uskutečněných korunovací.

Jednalo se zejména o kopie a varianty slavného římského obrazu *Panny Marie Sněžné* ze Santa Maria Maggiore a obrazy malované v typu *Matky Boží Czestochowské*.

Sochy a reliéfy středověkého původu se staly druhou nejčastěji korunovanou formou mariánského vyobrazení ve střední barokní Evropě.

Následovaly obrazy, sochy a reliéfy různých ikonografických typů: *Immaculata* (Neposkvrněného početí), *Glykofílusa* (Něžně milující), *Mater Dolorosa* či *Pieta*, *Nikopoia* (Nositelka vítězství), *Svatá rodina* a další.

Korunovace zázračných mariánských obrazů se staly vynikající příležitostí k propagaci světské a církevní moci a jejího vzájemného protireformačního propojení. Zatímco v zemích Habsburské monarchie posloužily triumfální brány vystavěné u příležitosti slavných korunovací k oslavě císařského a papežského majestátu a ke kohezi vládnoucí dynastie se Svatým stolcem, výzdoba slavobran v Polsko-litevském společenství glorifikovala sice rovněž papežský úřad, ale zejména se stala oslavou šlechtických rodů finančně participující na korunovačních slavnostech. Korunovační slavnosti rovněž významnou měrou přispěly ke kohezi katolických církví na území Rzeczpospolité.

Korunovační kult se postupně vyvíjel od středověké privátní formy papežské korunovace, přes slavné renesanční a barokní slavnosti přenášení starobylých zázračných obrazů v procesích, až po velkolepé barokní korunovace svatopetrskou kapitulou.

Celosvětově rozšířený korunovační kult milostných mariánských obrazů se podařilo dochovat až do dnešních dní.

Jedná se tedy o stále aktuální, interdisciplinární téma překračující hranice jednotlivých epoch a kontinentů.